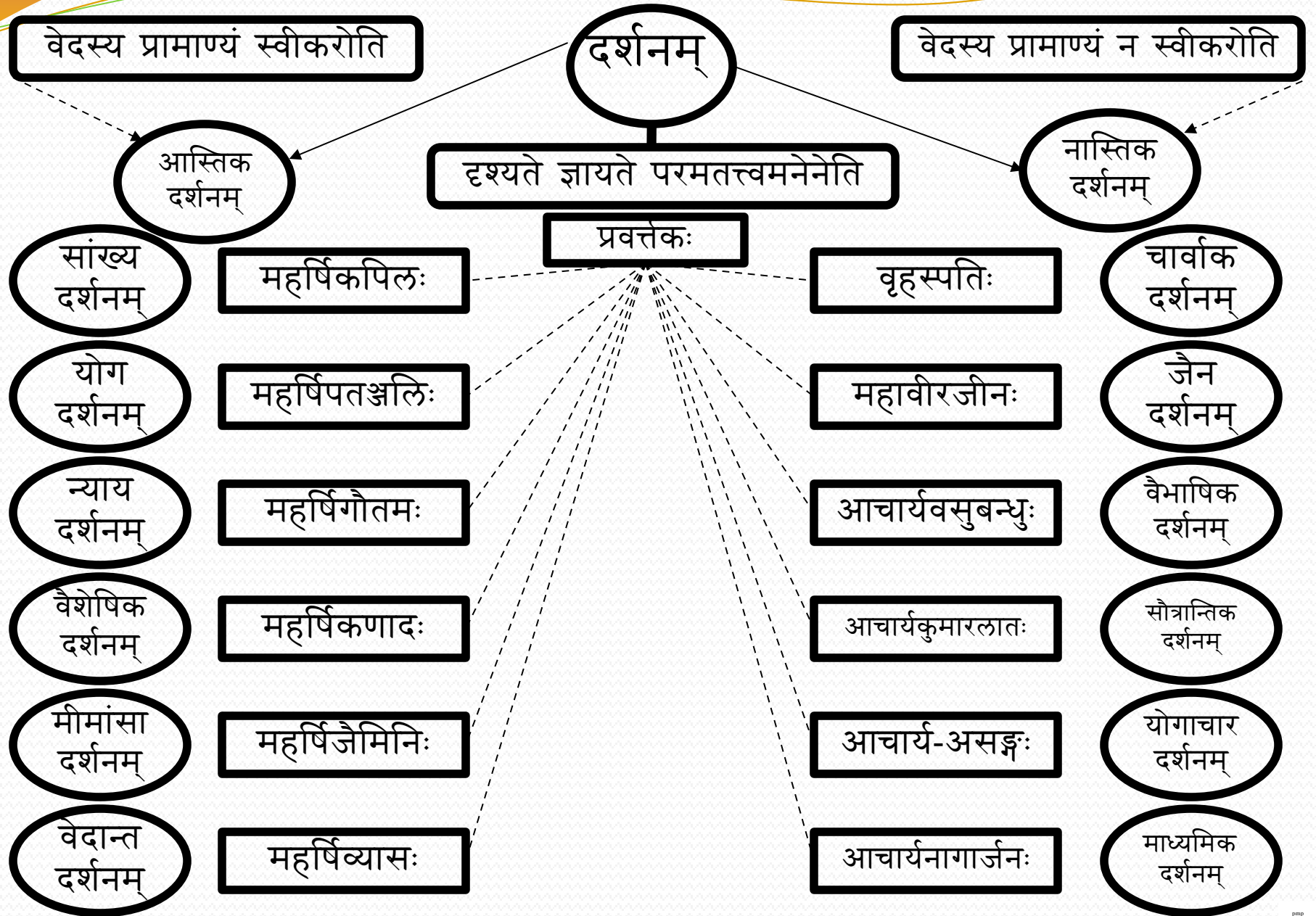

मीमांसापरिभाषायाः रैखिकप्रतिनिरूपणम्

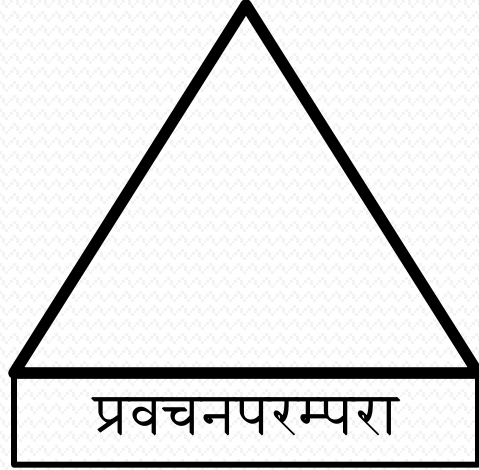
प्रस्तूयते

श्रीमता आचार्यप्यारीमोहनपट्टनायकेन

भारतीयदर्शनस्य विभागः

मीमांसादर्शनस्य

1 ब्रह्मा

2 प्रजापतिः

3 इन्द्रः

4 आदित्यः

5 वशिष्ठः

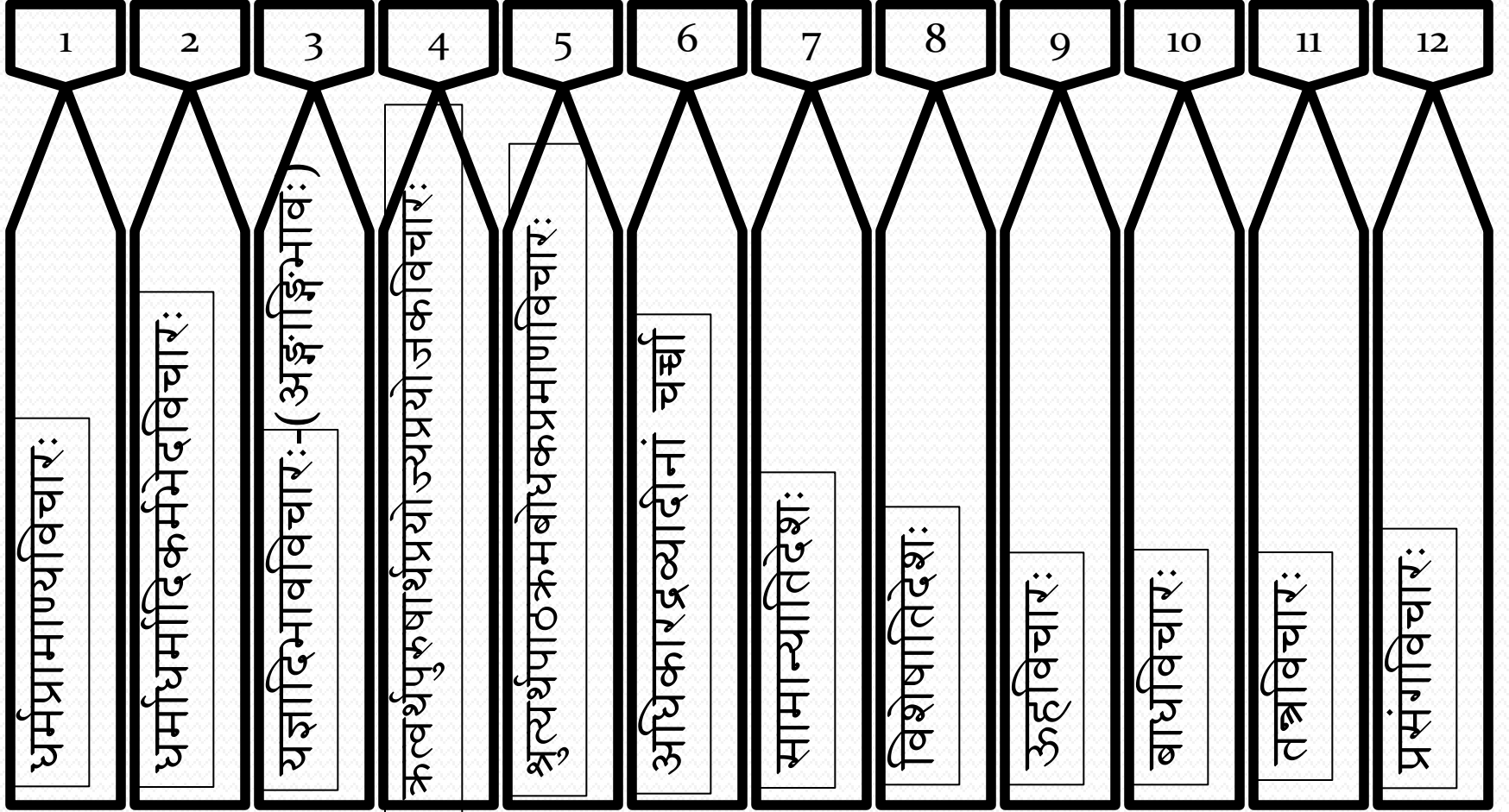
6 पराशरः

7 कृष्णद्वैपायनः

8 जैमिनिः

मीमांसासूत्राणा (धर्मसूत्राणां) रचयिता

धर्मसूत्रम्
मीमांसासूत्रम्
पूर्वमीमांसा

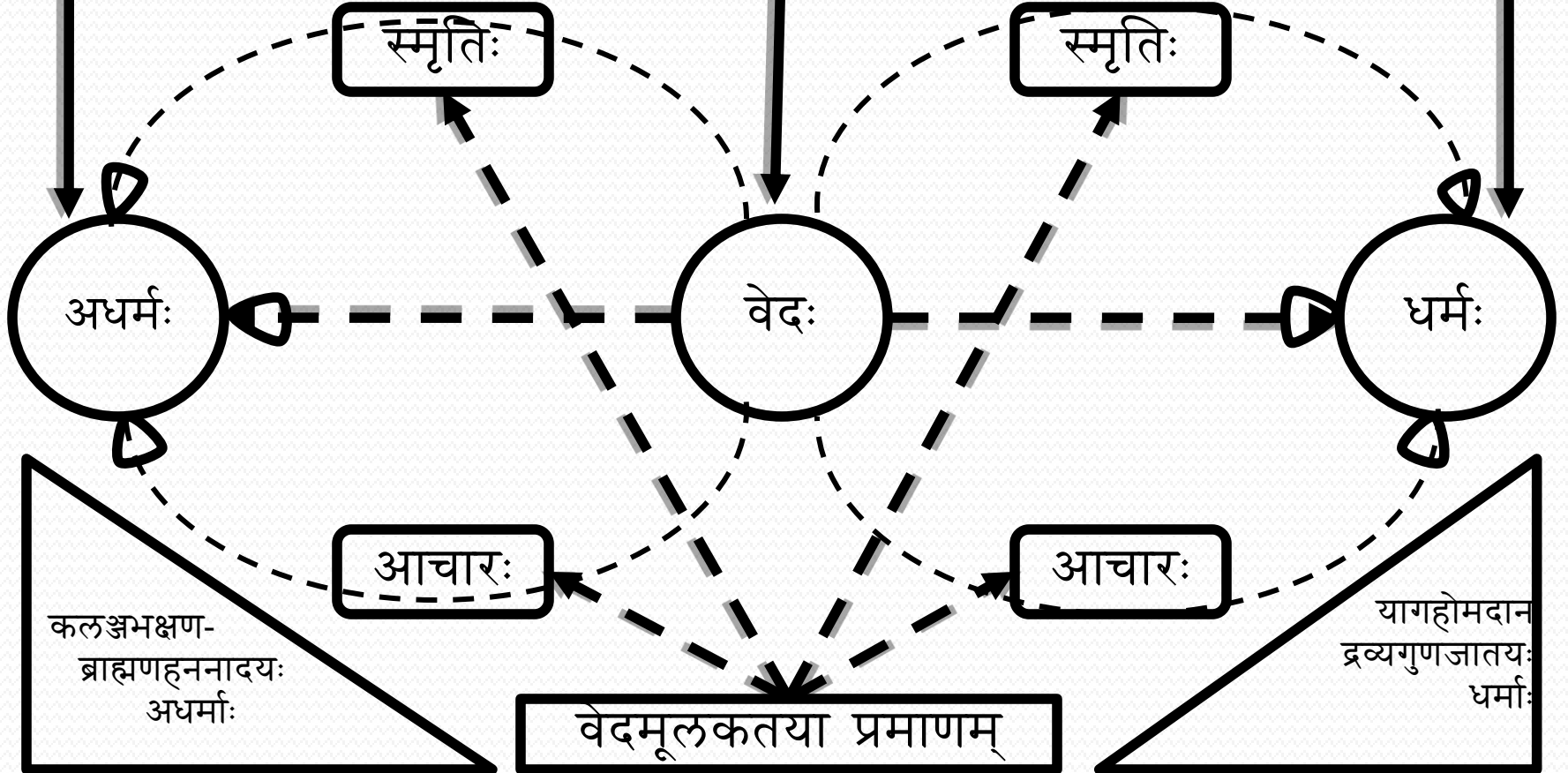

धर्माधर्मनिरूपणम्

वेदबोधितानिष्टसाधनताकोऽधर्मः

वेदबोधितेष्टसाधनताको धर्मः

स्वतन्त्रं प्रमाणम्

वेदविभागः

प्रयोगकालीनार्थस्मारकाः मन्त्राः

मीमांसापरिभाषा

प्रयोगसमवेतार्थस्मारकाः मन्त्राः

अर्थसंग्रहः

मन्त्ररूपः

मन्त्रब्राह्मणयोः
वेदनामधेयम्

ब्राह्मणरूपः

विधायकवाक्यम्

स्य

अङ्गः

अर्थवादः

प्राशस्त्यनिन्दान्यतरपरं वाक्यम् अर्थवादः

1

कर्मोत्पत्तिवाक्यम्

अग्निहोत्रं जुहोति

2

गुणवाक्यम्

दध्ना जुहुयात्

3

फलवाक्यम्

अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामः

4

फलाय गुणवाक्यम्

दध्नेन्द्रियकामस्य जुहुयात्

5

सगुणकर्मोत्पत्तिवाक्यम्

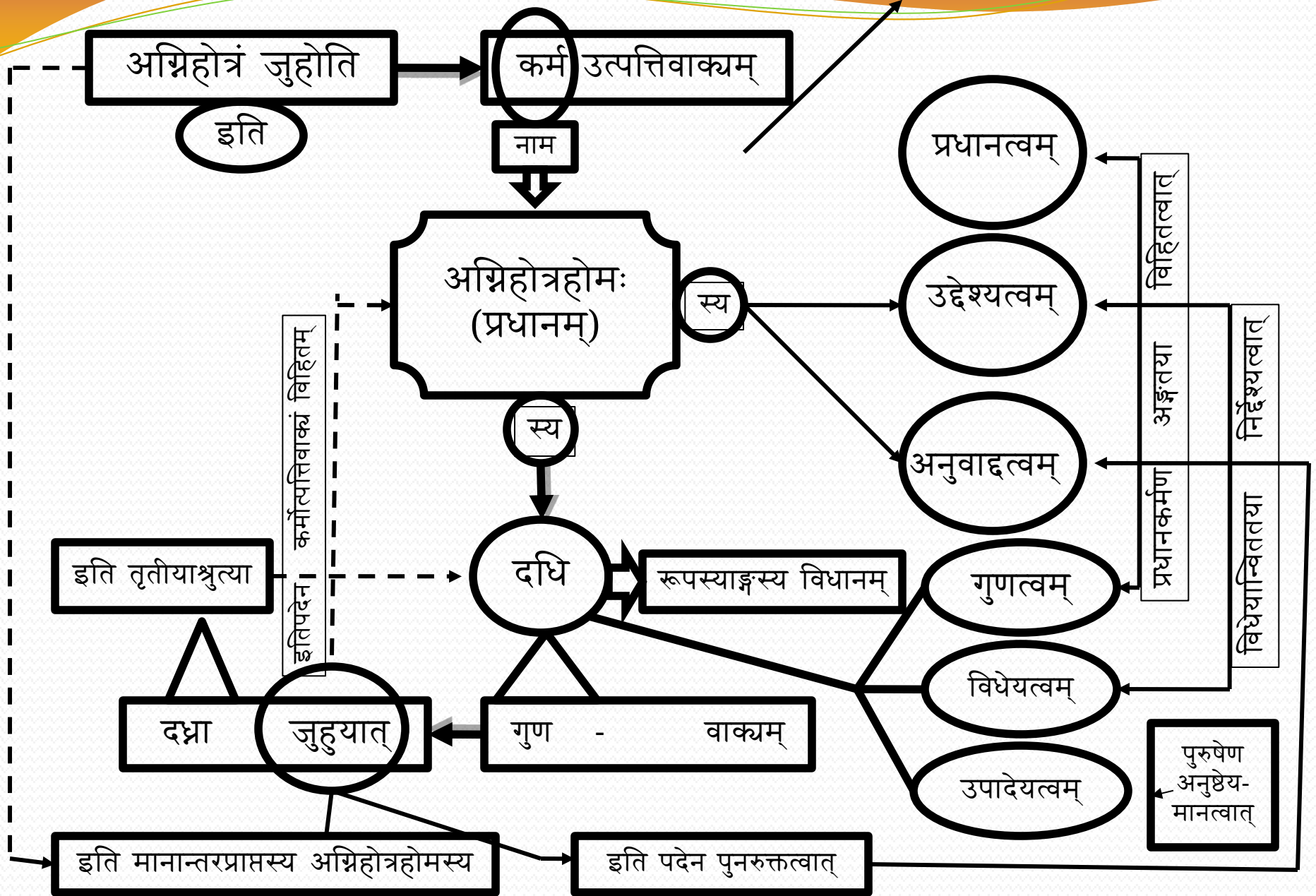
सोमेन यजेत

6

सफलकर्मोत्पत्तिवाक्यम्

उद्धिदा यजेत पशुकामः

गुणप्रधाननिरूपणम्

प्रयोगविधिः

साङ्गग्निहोत्रप्रयोगविधायकत्वात्

अग्निहोत्रहोमेन स्वर्गं भावयेत्

इति
प्रधानविधिः

अग्निप्रणयनम्

अङ्गविधिः

अग्निं प्रणयति

समिदाधानम्

अङ्गविधिः

अग्निषु समिध आदधाति

आयतनशोधनम्

अङ्गविधिः

आयतनं करोति

अपूर्वकल्पना

फलापूर्वम्
परमापूर्वम्
महापूर्वम्

समुदायापूर्वम्

त्रिकापूर्वम्

समुदायापूर्वम्

उ.अ
अंग-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
अंग-
अपूर्वम्

पौर्णमासयागः

प्रयाजः

आग्नेयः

अग्नी-
सोमीयः

उपांशुः

अनूयाजः

प्रधानयागाः

अंगयागौ

उ.अ
अंग-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
प्रधान-
अपूर्वम्

उ.अ
अंग-
अपूर्वम्

दर्शयागः

प्रयाजः

ऐन्द्र-
दधि

ऐन्द्र-
पयः

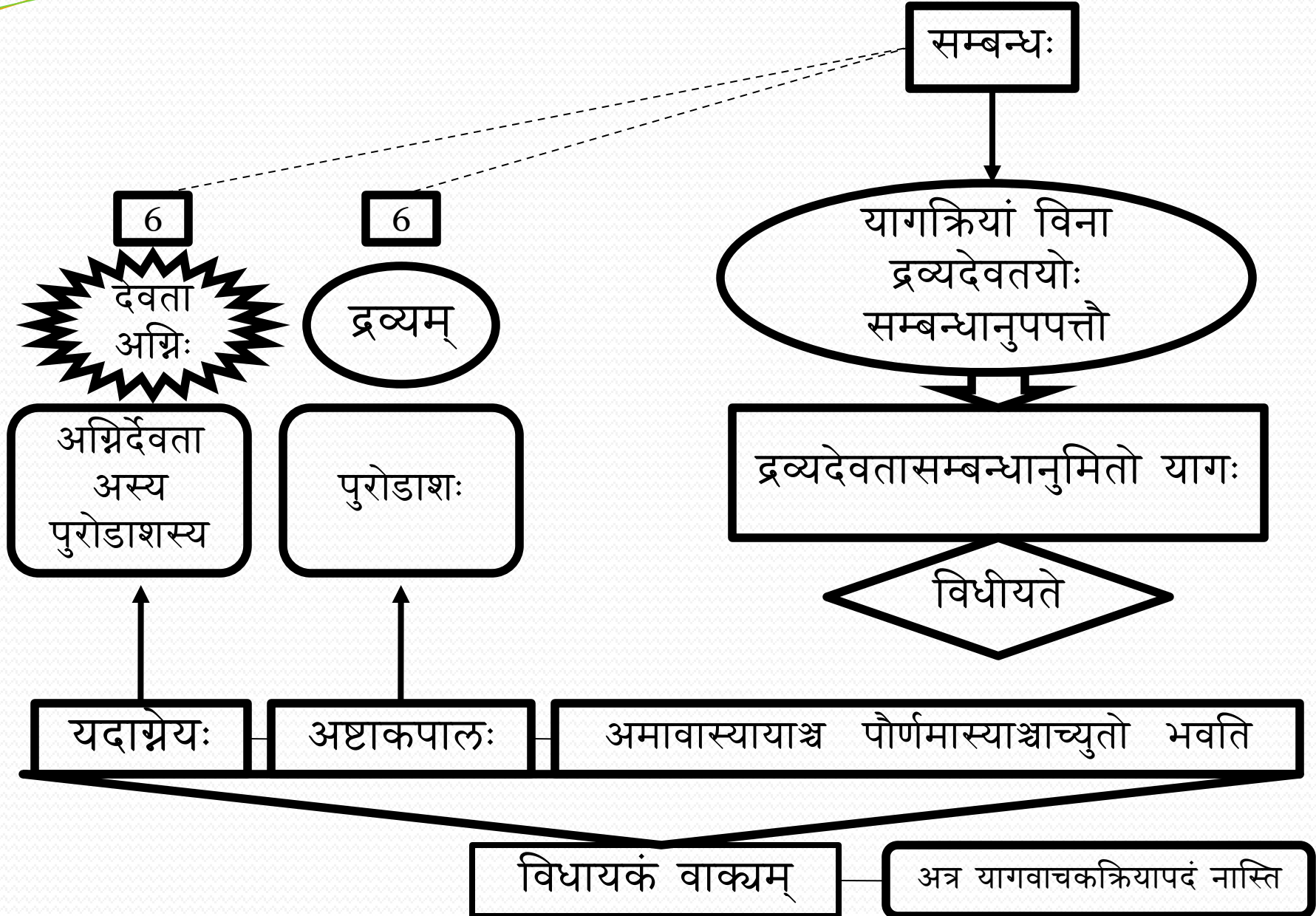
आग्नेयः

अनूयाजः

प्रधानयागाः

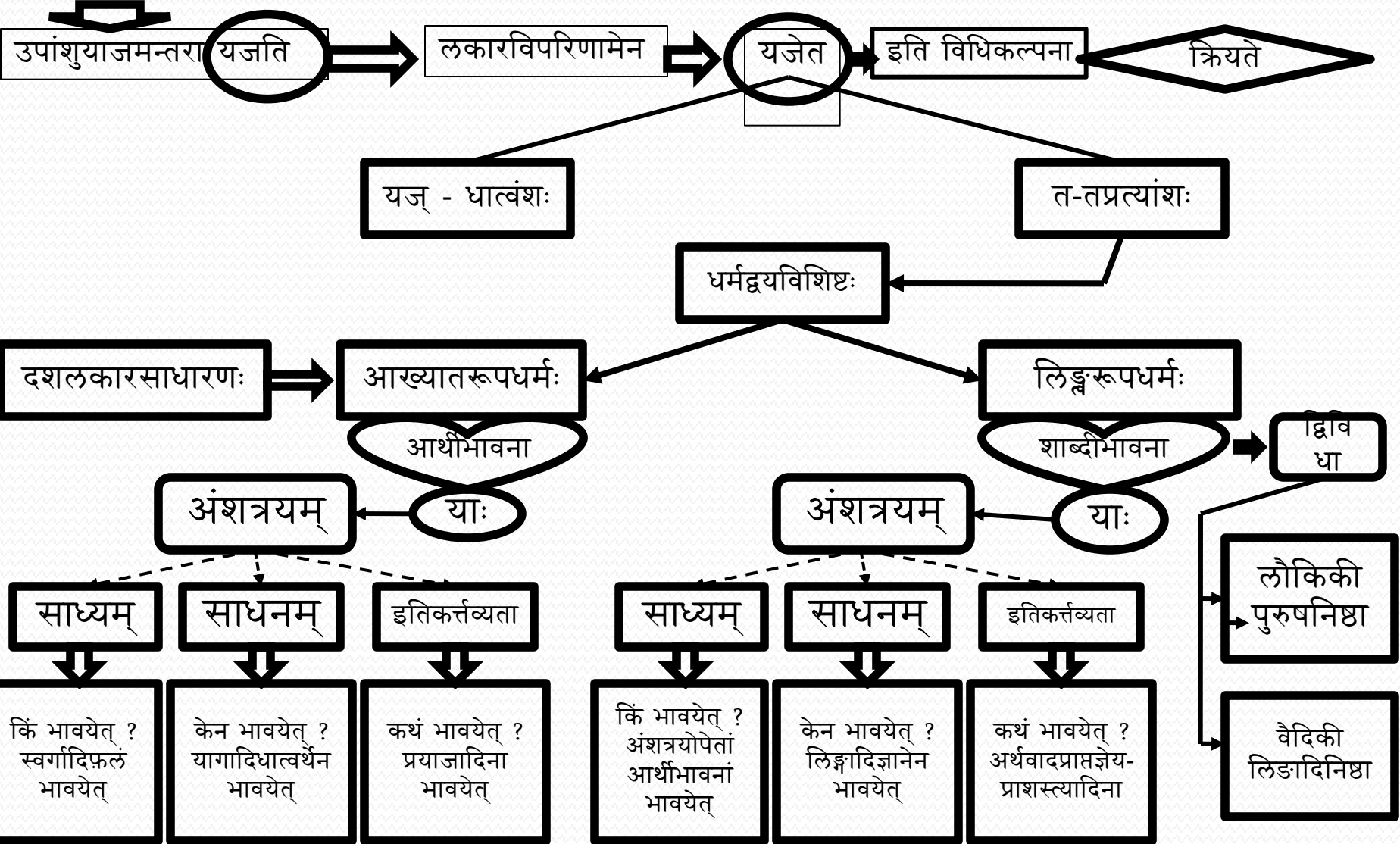
अंगयागौ

यजिपदाऽश्रवणेऽपि यागविधानम्

लिङ्प्रत्ययाद्यभावेऽपि विधिकल्पना, विधिवाक्यस्य विधायकत्वप्रकारश्च

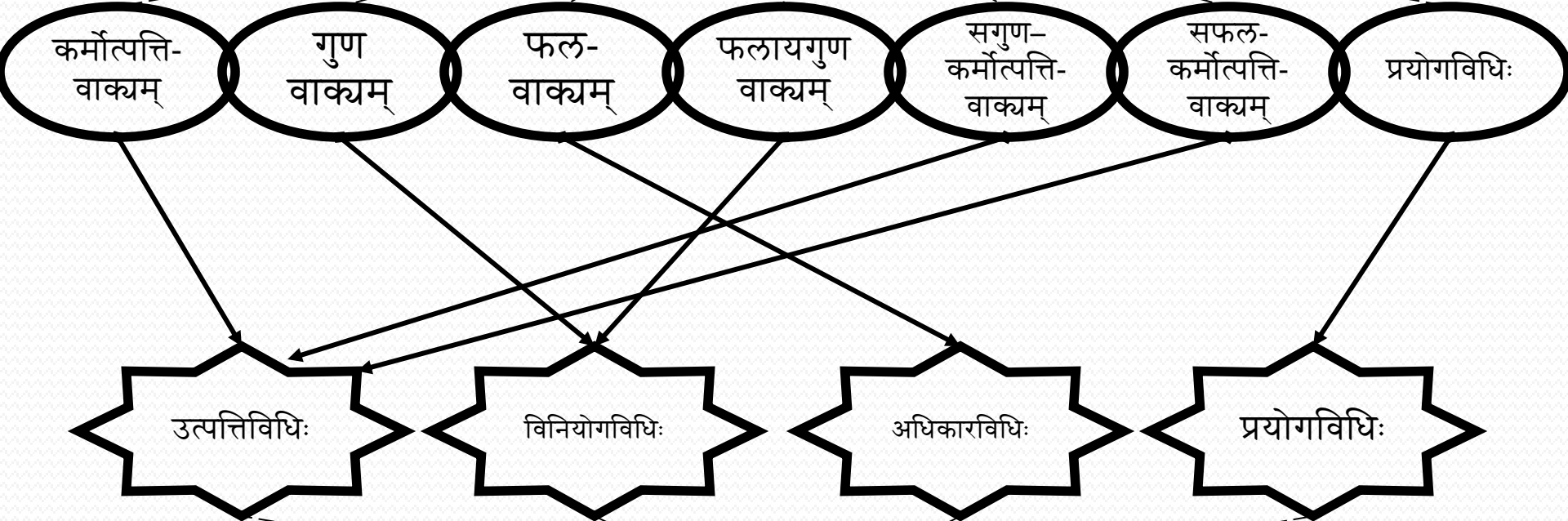
विधायकवाक्यम्

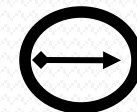
विधिविचारः - १

मीमांसापरिभाषादृष्ट्या

विधिः

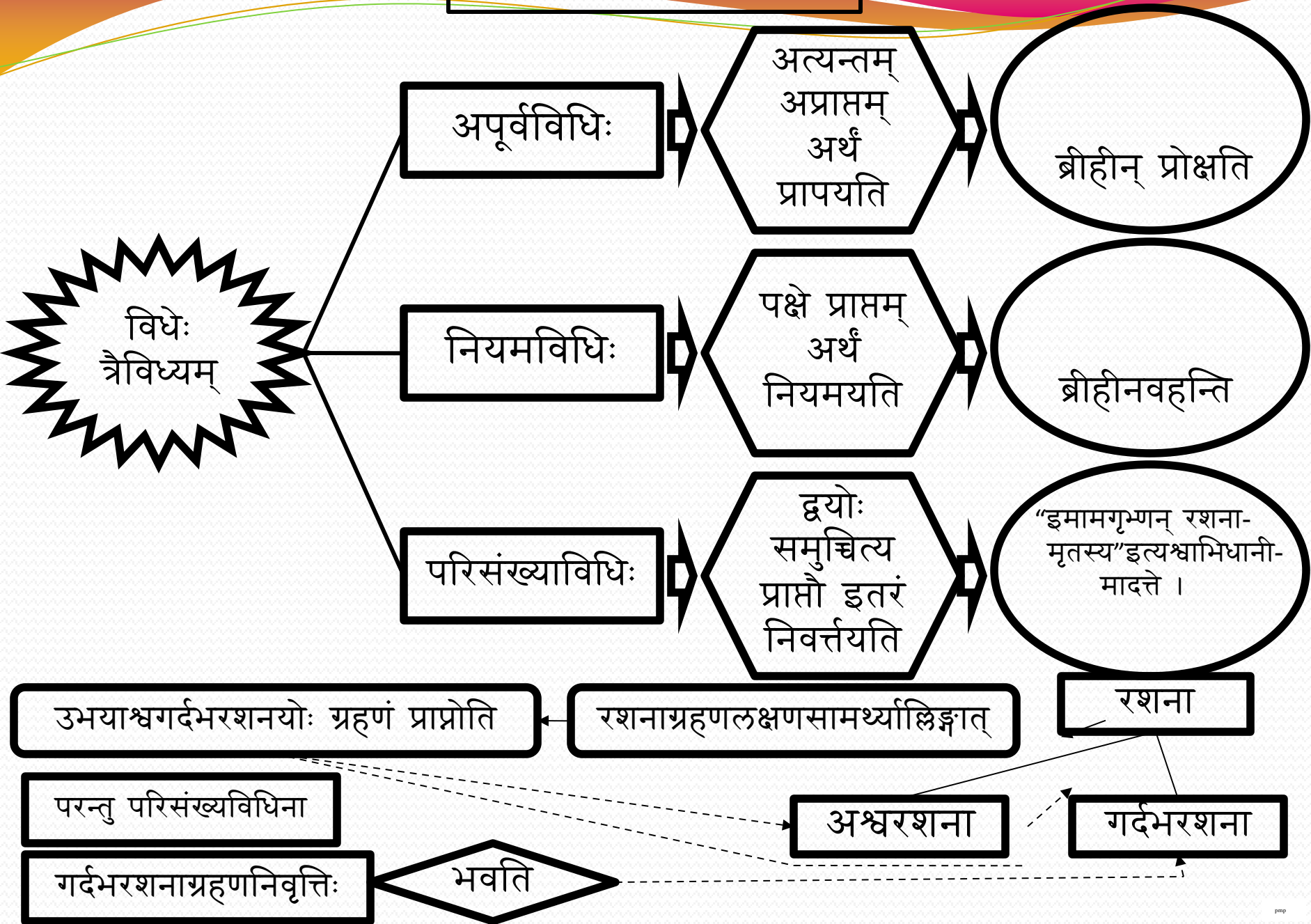

शास्त्रान्तरेषु विधेर्भेदः

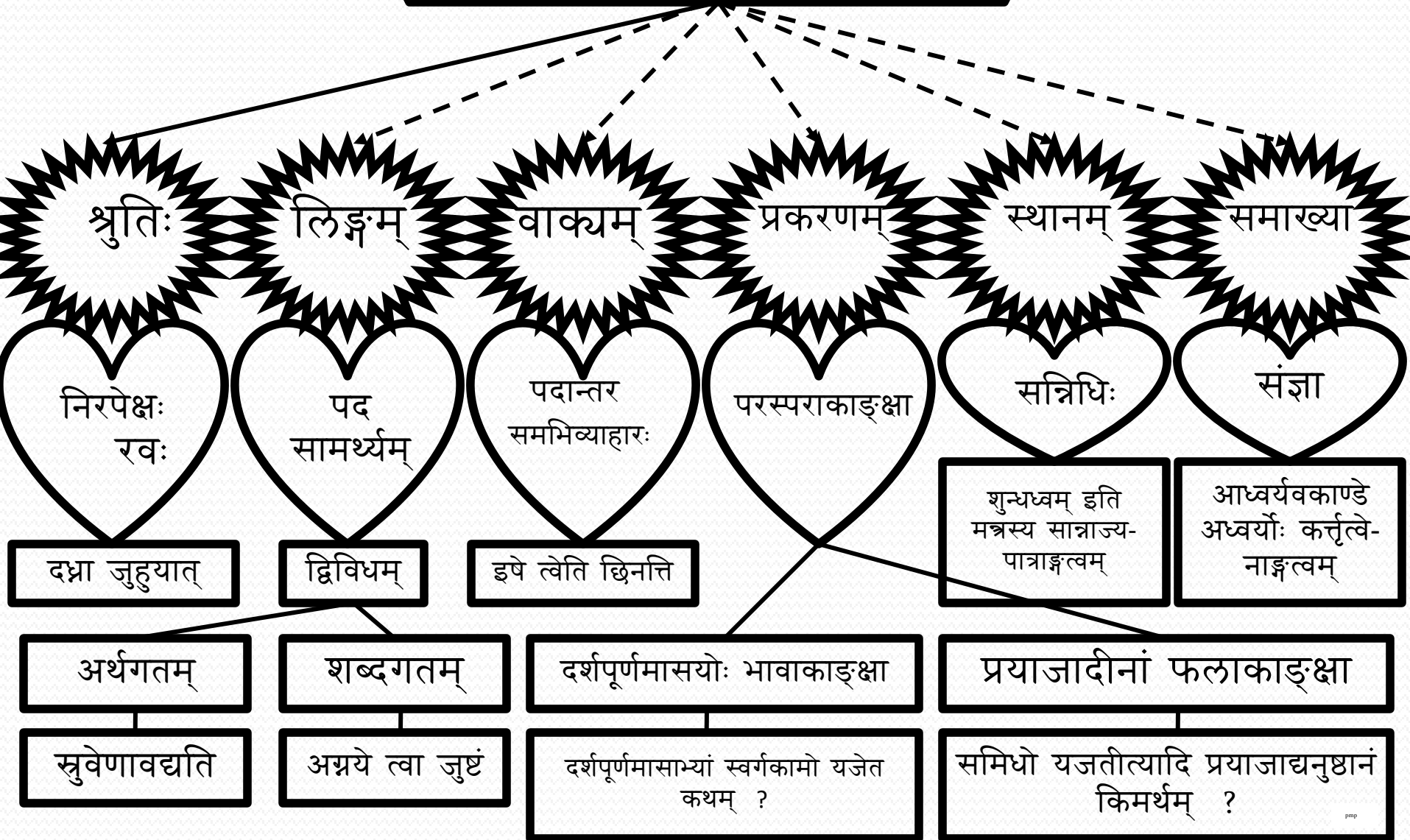
अन्तर्भावं सूचयति

विधिविचारः - २

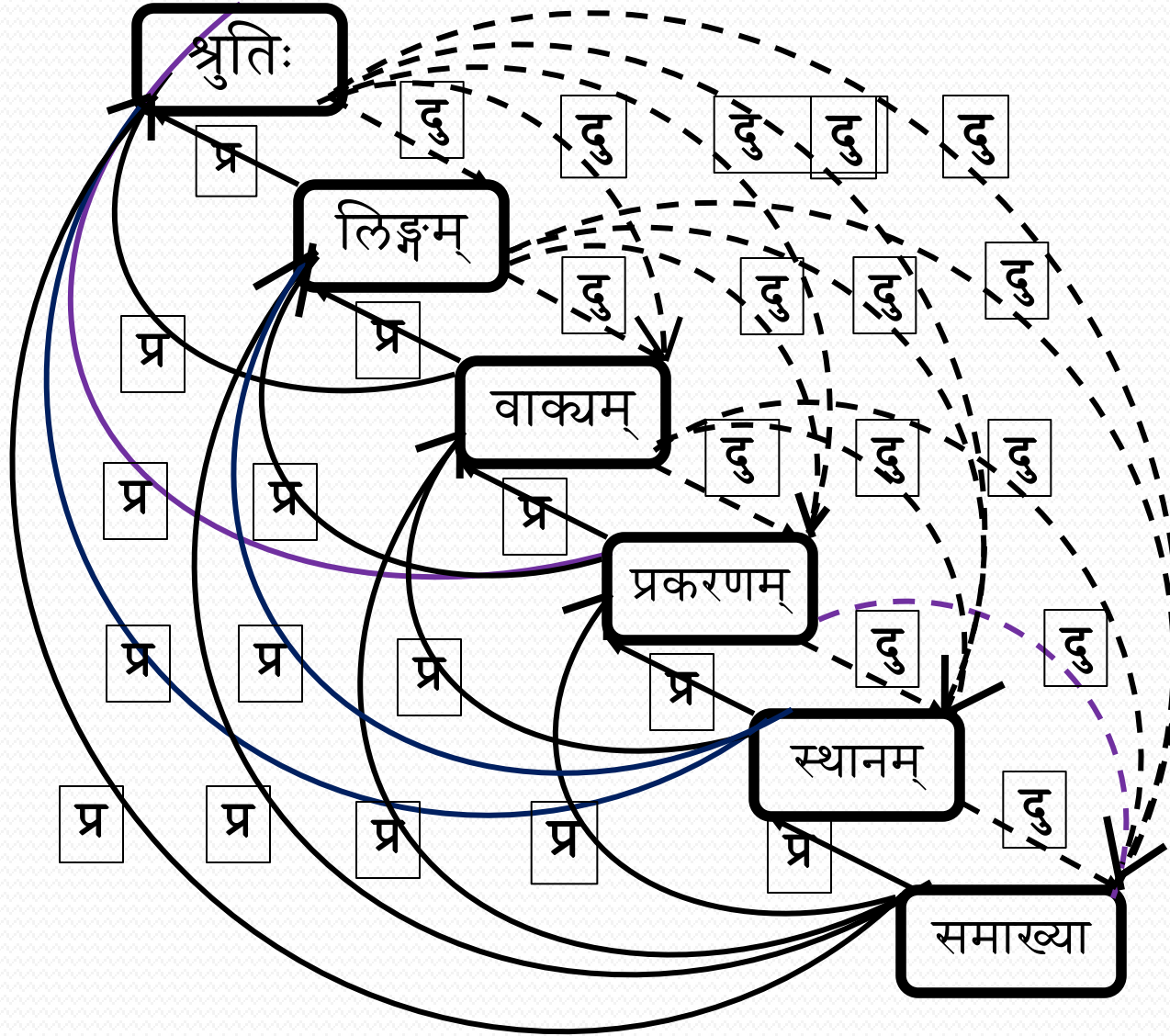

श्रुत्यादिषट्प्रमाणानि

अङ्गत्वबोधकप्रमाणानि षट्

श्रुत्यादिप्राबल्यविचारः

अङ्गनिरूपणम्

अङ्गम्
शेषः
पारार्थ्यम्

परोद्देशेन प्रवृत्तकृतिव्याप्यम्

सन्निपत्योपकारकाङ्गम्

आरादुपकारकाङ्गम्

साक्षात्परम्परया वा प्रधानयागशरीरनिष्पादकम्
तदुत्पत्त्यपूर्वोपयोगी

आत्मसमवेतापूर्वजनकम्

द्रव्यम्

क्रिया

देवता

मन्त्रः

आत्मगतमदृष्टं जनयति

ब्रीह्यादि-
द्रव्याणि

अवहनन-
प्रोक्षणादिक्रिया

अग्न्यादि
देवता

याज्यानुवा
क्यावचनादि

परन्तु
द्रव्यगतं देवतागतं
संस्कारं न जनयति

अङ्गम्

अङ्गम्

साक्षादङ्गम्

परम्परयाङ्गम्

अर्थकर्मान्त-
भूतम्

गुणकर्मान्तभूतम्

कर्म

कर्मणः प्राधान्यम्

द्रव्यस्य प्राधान्यम्

कर्म

अर्थकर्म

गुणकर्म

आत्मगतापूर्वजनकम्

संस्कारजनकम्

प्रतिपत्तिकर्म

उपयुक्तसंस्कारकम्

उपयोक्ष्यमाणसंस्कारकम्

उपयोक्ष्यमाणसंस्कार-
भिन्नसंस्कारकर्मतेवम्

वा

उपयुक्तस्य आकीर्णकरस्य
द्रव्यस्य विहितदेशे प्रक्षेपः

इडाभक्षणकृष्णविषाणप्रासनचतुरवत्तहोमादिकम्

प्रधानपूर्वकाला
प्रतिपत्तिः

प्रधानसमकाला
प्रतिपत्तिः

प्रधानोत्तरकाला
प्रतिपत्तिः

शकृत्सम्प्रविध्यति
लोहितं निरस्यति

चतुरवत्तं जुहोति

इडाभक्षणादिका

साक्षाद्विनियुक्तसंस्कारः

यथा ब्रीहीनवहन्ति

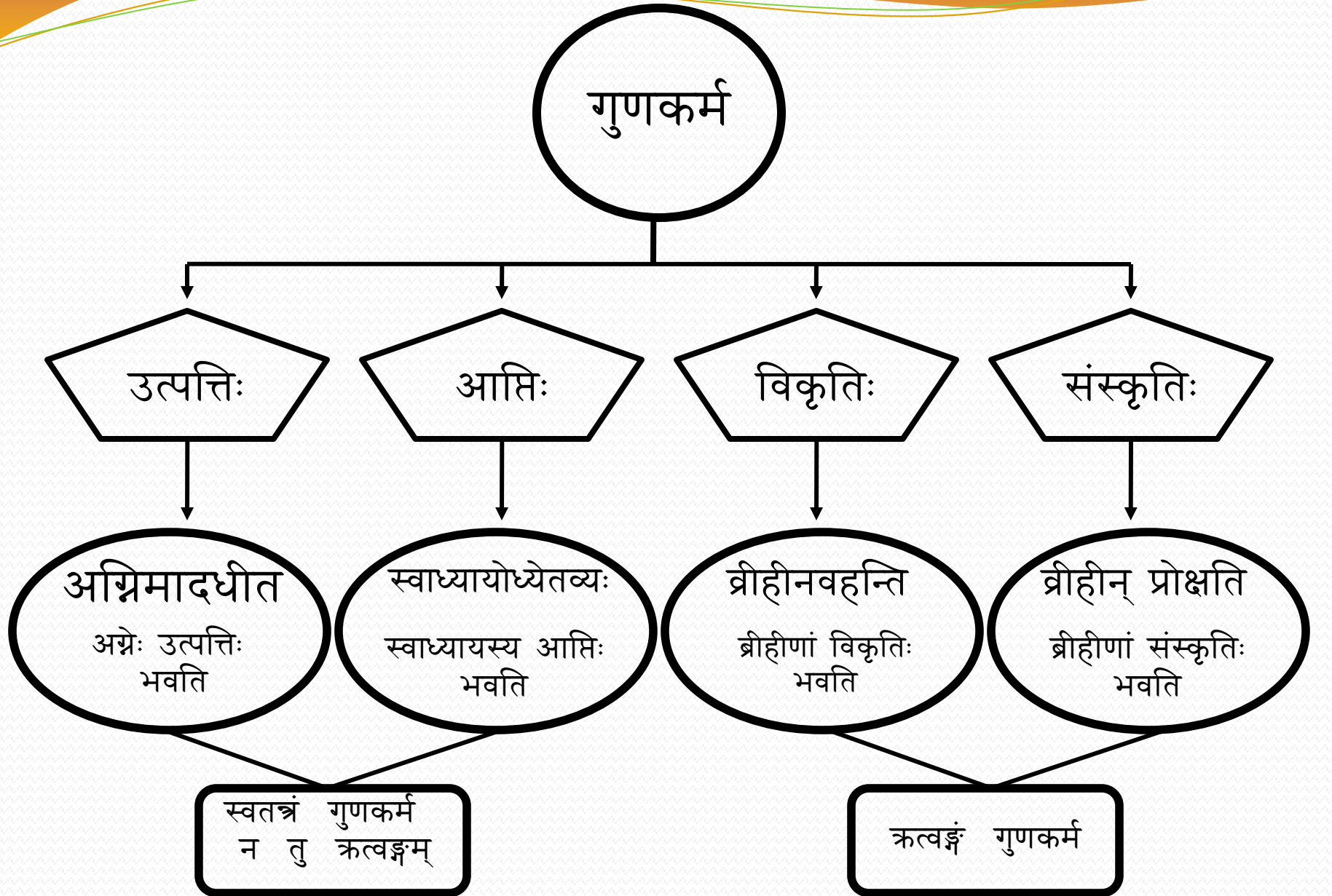
साक्षाद्विनियुक्तस्य
यदुपकारकं तत्संस्कारः

यथा वत्समालभेत

विनियोक्ष्यमाणसंस्कारः

यथा तप्ते पयसि दध्यानयति

गुणकर्मणोः चातुर्विध्यम्

अर्थकर्म

अर्थकर्म

नित्यकर्म

यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहोति
सायं जुहोति प्रार्जहोति इति
सायंप्रातःकालयोर्नियमेन
कर्तव्यतयावगतम्

नैमित्तिककर्म

अग्नये पथिकृते
पुरोडाशमष्टकपालं निर्वपेत्
इति पथिकृदिष्ट्यादिकम्

काम्यकर्म

ऐहिकफलकम्

कारिण्यादि
कर्म

वृष्ट्यादि
फलम्

आमुष्मिकफलकम्

दर्शादि
कर्म

स्वर्गादि
फलम्

ऐहिकामुष्मिकफलकम्

श्वेतमालम्भनं
कर्म

भूत्यादि
फलम्

यागनामत्वम्

यागानां
नामकल्पनम्

तत्प्रख्यन्यायेन

तद्व्यपदेशन्यायेन

यौगिकार्थेन

वाक्यभेदभयात्

अग्निहोत्रम्

श्येनः

उद्भिद्

चित्रा

अग्नये होत्रम्
अस्मिन्

श्येनपक्षीतुल्यः

उद्भिद्यते प्रकाश्यते
इति व्युत्पत्त्या

विचित्रद्रव्याणां
विधानमस्मिन्

अग्निहोत्रं
जुहोति

श्येनेनाभिचरन्
यजेत

उद्भिदा यजेत
पशुकामः

चित्रया यजेत
पशुकामः

अर्थवादविचारः

न स्वार्थप्रतिपादने
प्रयोजनम्, न
साक्षात् प्रामाण्यम्
परम्परया तु
प्रामाण्यम्

प्राशस्त्यनिन्दान्यतरपरं वाक्यम्

अर्थवादः

विधेयानां
प्रशस्त्यप्रतिपादनेन
निषेध्यानां
निन्दनपरतया
प्रामाण्यम्

चतुर्विधः

परम्परया प्राशस्त्यपरत्वं निन्दायाः

निन्दा

साक्षात् प्राशस्त्यपरत्वं त्रयस्य

प्रशंसा

परकृतिः

पुराकल्पः

“असत्रं वा एतद्
यदच्छन्दोमस्तोम”
“अश्रुजं हि रजतम्, यो
बर्हिषि ददाति पुराऽस्य
सम्बत्सरात् गृहे रुदन्ति”

“ओग्नेवो अकामयत”
परेण महता पुरुषेणेदं
कर्म कृतमिति
प्रतिपादकं वाक्यम्
अर्थवादः

प्रशंसायाः
परकृतेः
पुराकल्पस्य

“शोभतेऽस्य मुखं य एवं वेद”
“वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता, वायुमेव स्वेन भागधेयेन
उपधावति स एवेनं भूतिं गमयति”

परप्रवक्तृकमर्थादिप्रतिपादकं वाक्यं
पुराकल्पः
“तमशापद् धियाधिया त्वा वध्यासुः”

परिसंख्यायां दोषत्रयम्

इमामगृभ्णन् रशनामृतस्य

अश्वरशनायाम्

रशनापदस्य सामर्थ्यम्

गर्दभरशनायाम्

परिसंख्यायाम्
दोषत्रयम्

स्वार्थत्यागः

परार्थस्वीकारः

प्राप्तबाधः

अस्य विधेः
अश्वरशनाग्रहणं न
उद्देश्यं तस्य
सामर्थ्यप्राप्तत्वात्

गर्दभरशनाग्रहणं
निवारयत्ययं विधिः
एतेन परार्थः स्वीकृतः

रशनापदसामर्थ्यात्
गर्दभरशनाग्रहणस्य प्राप्तत्वात्
तस्य वारणात् बाधः

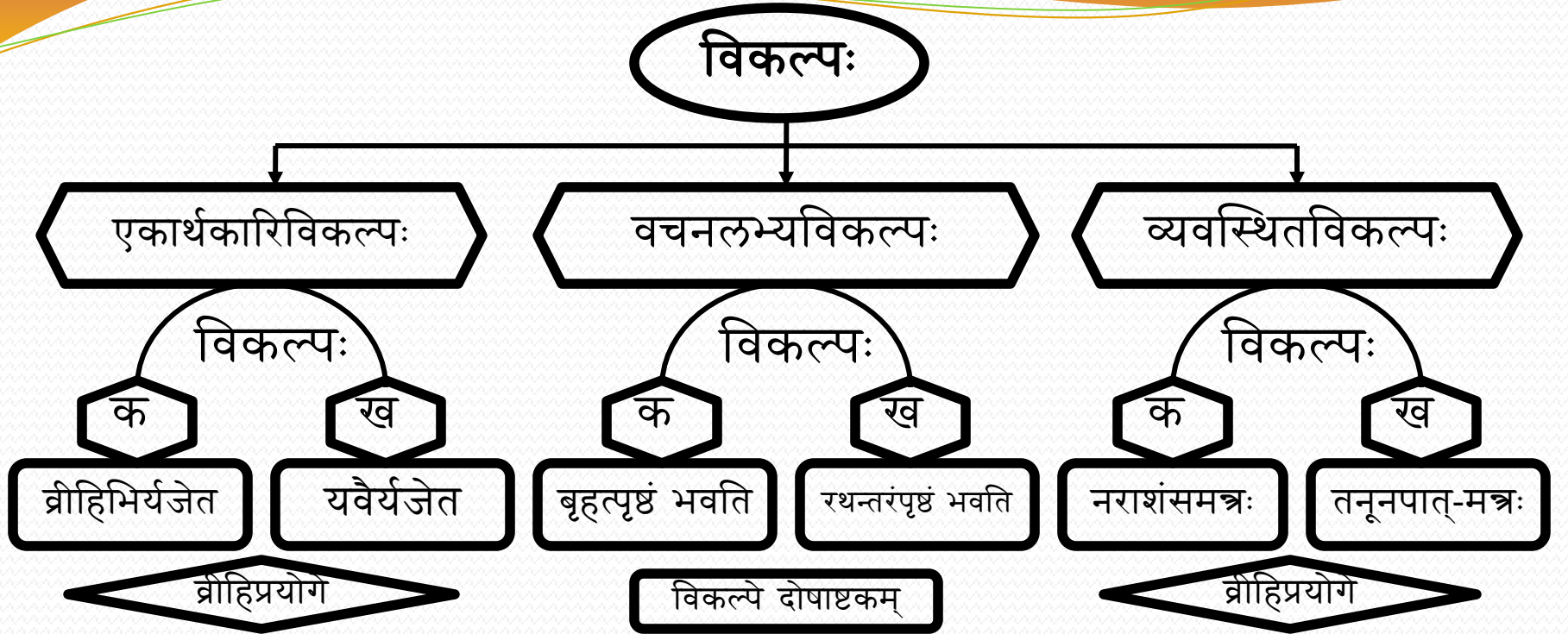
~~अश्वरशनाग्रहणं
स्वार्थः~~

इत्यश्वाभिधानीमादत्ते

परिसंख्याविधिः

गर्दभरशनाग्रहण-
निवृत्तिः परार्थः

विकल्पे दोषाष्टकम्

- 1 'क'स्य प्रयोगे 'ख'स्य प्रामाण्यपरित्यागः
- 2 'ख'स्य अननुष्ठापकत्वरूपाप्रामाण्यस्वीकारः
पुनः यवप्रयोगे
- 3 'ख'स्य परित्यक्तप्रामाण्यस्वीकारः
- 4 'ख'स्य पूर्वस्वीकृतस्य अप्रामाण्यस्य परित्यागः

- 1 'ख'स्य प्रयोगे 'क'स्य प्रामाण्यपरित्यागः
- 2 'क'स्य अननुष्ठापकत्वरूपाप्रामाण्यस्वीकारः
पुनः ब्रीहिप्रयोगे
- 3 'क'स्य परित्यक्तप्रामाण्यस्वीकारः
- 4 'क'स्य पूर्वस्वीकृतस्य अप्रामाण्यस्य परित्यागः

प्रमेयः

प्रमेयः

ऋत्वर्थः

केवलं यागनिष्पत्त्यर्थं
येषां कर्मणां द्रव्याणां वा
विधानं श्रूयते

पुरुषार्थः

पुरुषस्य प्रयोजनानि
प्रयोजनसाधनानि च

फलम्
स्वर्गादि

साधनम्
ज्योतिष्टोम
आदि

उभयार्थः

येषामावश्यकता
उभयक्रतुपुरुषार्थसिद्ध्यर्थमस्ति

दध्नेन्द्रियकामस्य
जुहुयात्

दध्नः

ऋत्वर्थत्वम्

पुरुषार्थत्वम्

क्रमनिरूपणम्

क्रमः

